

IV. Αἱ δικαϊκαὶ προϋποθέσεις κηρύξεως τοῦ γκεχάντ. Ἡ ἀπόλυτος ἐξουσία τοῦ χαλίφου

[Ἀρχικὴ δημοσίευσις εἰς Ἐφημερίδα Διοικητικοῦ Δικαίου (Μάϊος-Ἰούνιος 2012), σ.σ. 382-386. Τὸ ἄρθρο τοῦτον ὁ καθηγητὴς Ἰωάννης Θ. Μάζης ἔγραψε τῇ συνεργασίᾳ τοῦ Κυριακοῦ Θ. Νικολάου-Πατραγᾶ.]

Κατὰ τὴν ἰσλαμικὴν διδασκαλίαν τὸ ἱερὸν κείμενον τοῦ Κοράνιου ἀποτελεῖ αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον τοῦ θεοῦ¹. Ὁ χρησιμοποιούμενος ὄρος πρὸς ὑποδήλωσιν αὐτῆς τῆς ἰδιαιτερότητος τοῦ ἱεροῦ κειμένου ἀποδίδεται μὲ τὴν ἀραβικὴν διπλὴν λέξιν «γερ μαχλούκ»², ἥτις κατὰ κυριολεξίαν σημαίνει τὸ ἀδημιούργητον καὶ κατ' ἐπέκτασιν, καθὼς ἐπεκράτησε παρ' ἡμῖν, τὸ ἄκτιστον³. Ὅθεν, τὸ ἱερὸν Κοράνιον ἀποτελεῖ αὐτὸν τοῦτον τὸν ἀδημιούργητον καὶ ἄκτιστον λόγον τοῦ θεοῦ⁴, ὁ ὁποῖος ἀνέκαθεν εὐρίσκετο παρ' αὐτῶ ἀενάως ἐπὶ μιᾶς δέλτου, τῆς ὁποίας τμήματα διὰ τῶν ἀποστόλων (ρόσολ) κατεβιβάζοντο εἰς ἕκτακτα χρονικὰ διαστήματα, μὲ τὸ πλῆρες κείμενον αὐτῆς, ὅπερ προηγουμένως μόνον ὁ Ἄβραὰμ (Ἰμπραχίμ)⁵, ὁ καὶ γενάρχης πασῶν τῶν μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν ἔγνωσε, νὰ γνωρίζεται εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους διὰ

1. Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, «Κοράνιον καὶ μεταφυσικὴ ὑπὸ δικαϊκὴν ὀπτικήν», *Παρνασσὸς* ΝΑ' (2009), σελ. 151· τοῦ αὐτοῦ, «Ἡ προστασία τῶν αἰσθήσεων ἐν τῷ ἰσλαμικῷ ποινικῷ δικαίῳ», *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος* ΠΑ' (2010), σελ. 153.
2. Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ μαχλούκ, ὄρα τὸ λῆμμα «χ-λ-κ» ἐν Λεσάν.
3. Ἄλη Σάμη ἁλ-Νάσαρ, *Νάσετ ἁλ-Φέκρ ἁλ φαλσάφη ἁλ-ἰσλάμη*, τόμ. Α', ἐν Ἀλεξανδρεία, 1995, σποράδηγ.
4. Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, «Κοράνιον καὶ μεταφυσικὴ ὑπὸ δικαϊκὴν ὀπτικήν», *ἐνθ' ἄν.*, σελ. 151.
5. Ἄλ-Μπάκαρ Β' 124, 125, 126, 127, 130, 132, 133, 135, 136, 140, 258, 285, 260 Ἄλ-Ὅμορᾶν Γ' 33, 65, 67, 68, 84, 95, 97 Ἄλ-Νέσα Δ' 54, 125, 163 Ἄλ-Ἀναὰμ ΣΤ' 74, 75, 83, 161 Ἄλ-Τόμπα Θ' 70, 114 Χοὺντ ΙΑ' 69, 74, 75, 76 Γιούσεφ ΙΒ' 6, 38 Ἰμπραχίμ 35 Ἄλ-Χάγκαρ ΙΕ', 51 Ἄλ-Νάχλ ΙΣΤ' 120, 123 Μάριαν ΙΘ' 41, 46, 58 Ἄλ-Ἄμπιὰ ΚΑ' 51, 60, 62, 69 Ἄλ-Χέγκ ΚΒ' 26, 43, 78 Ἄλ-Σοχρά ΚΣΤ' 69 Ἄλ-Ἀνκαμποὺτ ΚΘ' 16, 31 Ἄλ-Ἀχζάμπ ΛΓ' 7 Ἄλ-Σαφὰτ ΛΖ' 83, 104, 109 Σάντ ΛΗ' 45 Ἄλ-Σοῦρα ΜΒ' 13 Ἄλ-Δαρεηὰτ ΜΓ' 26 Ἄλ-Νέγκμπ ΝΑ' 24 Ἄλ-Χαντήντ ΝΖ' 26 Ἄλ-Μουμτάχανα Ξ' 4 Ἄλ-Ἄαλα ΠΖ' 19.

του Κορανίου. Ἡ θέσις αὕτη περὶ «ἀκτίστου» ἐδημιούργησε κατὰ τὴν ἀββασι-
δαίαν περίοδον⁶ ἐντόνους τριβὰς καὶ δὴ καὶ ὅταν οἱ μουταζελίται (μοοτάζα-
λα)⁷ ἀντέτεινον τὸ δημιουργητὸν αὐτοῦ· οὗτοι, ἐκπροσωποῦντες τὸ ρεῦμα τῆς
λογοκρατίας ἐν τῷ ἰσλάμ, κατώρθωσαν νὰ κυριαρχήσουν ἐπὶ τι χρόνῳ εἰς τὸ
πνευματικὸν στερέωμα τῆς ἰσλαμικῆς αὐτοκρατορίας καὶ νὰ ἐπιβάλουν, βρα-
χυβίως, τὴν θεώριαν των ὡς ἐπίσημον ἰδεολογίαν αὐτῆς. Τὸ λυπηρὸν καὶ ὀξύ-
μωρον σὺν ἅμα εἶνε ὅτι οὗτοι, καίπερ ὀπαδοὶ τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τῆς ἐλευ-
θερίας τοῦ λόγου, εὐθύς ὅταν μετετρέπησαν εἰς καθεστῶς, μετῆλθον παντὸς
θεμιτοῦ καὶ ἀθεμίτου, ὥστε νὰ ἐπιβάλλουν τὰς θέσεις των, ἀκόμη καὶ μὲ τὴν
βίαν, τοῦθ' ὅπερ ὠδήγησε τὸν ἐπιφανῆ ἄραβι διανοητὴν καθηγητὴν Ρέφαατ
ἄλ-Σαήντ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν πορείαν των ὑπὸ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκφρασιν «Ἀπὸ
τὸν Λόγον εἰς τὸ ξίφος»⁸. Μετὰ τὴν ἦττα αὐτῶν ἡ θεολογικὴ των ἀπόκλησις
ἐξέλιπε καὶ ἔκτοτε ἡ ἐπίσημος ὀρθόδοξος τοποθέτησις πρεσβεύει τὸ ἄκτιστον
τοῦ Κορανίου καὶ ἄρα τὴν θεώρησίν του ὡς τοῦ προαιωνίου λόγου τοῦ ἰδίου
τοῦ θεοῦ.

Τὸ ἱερὸν Κοράνιον, καίτοι προὔπηρχε τοῦ μωαμεθανικοῦ μηνύματος⁹,
δὲν κατεβιβάσθη ἅπαξ, ἀλλ' ἠκολούθησε τὰς ἰδιαιτερότητας καὶ τὰς δια-
κυμάνσεις τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε προέκρινον τὴν κα-
ταβίβασιν μιᾶς ρυθμίσεως καὶ ἄλλοτε μιᾶς ἄλλης. Οὕτω δυνάμεθα νὰ διακρί-
νωμεν δύο κυριώδεις περιόδους τῆς ἱστορίας τῆς καταβάσεως· ἀφ' ἑνὸς μὲν
τὴν μεκαίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν μεδινικὴν, ὧν ἕκαστη φέρει συγκεκρομένα

6. Περὶ αὐτῆς, ὄρα Χάσαν Ἰμπραχίμ Χάσαν, *Ταρήχ ἄλ- ἰσλάμ ἄλ-σιάση*, τόμ. Γ', ἐν
Καίρω, ²1982 Ἀχμαντ Ἀμίν, *Ντόχη ἄλ-ισλάμ*, τόμ. Γ', ἐν Βηρυτῶ, 2006 (νέα ἔκδοσις),
σελ. 20 ἐπ.

7. Ἄλη Σάμη ἄλ-Νάσαρ, *Νάσετ ἄλ-φέκρ ἄλ-φαλσάφη ἄλ- ἰσλάμη*, τόμ. Α', ἐν Ἀλε-
ξανδρεία, ⁹1995, σελ. 46 ἐπ.· Μουστάφα Ἀμπντέλ Ράζεκ, *Ταμχίητ λὲ ταρήχ ἄλ-
φαλσάφα ἄλ-ισλαμέηα*, ἐν Καίρω, 2007 (νέα ἔκδοσις), σελ. 31· Ἄλ-μόαγκαμ ἄλ-οῦσαήτ,
τόμ. Β', ἐν Καίρω, 1426/2005, σ.σ. 620-621· Ἄλ-μόαγκαμ ἄλ-οῦαγκήζ, σελ. 417· Σα-
χρεστάνη, Ἄλ-μέλαλ οὐ ἄλ-νάχλ, τόμ. Α', σελ. 64· Ἀμπντέλ Ράχμαν Μπαντάουη, Ἄλ-
τεράθ ἄλ-γιουνάνη φη ἄλ-χαντάρη ἄλ-ισλαμέηα, ἐν Καίρω, χ.χ., σελ. 175· Σάηεντ
Μουχάμαντ Σάχεντ, Ἄλ-μοοτάζελα ἐν Ἄλ-μαουσουά ἄλ-ισλαμέηα ἄλ-ἄμα, ἐν Καίρω,
1424/2003, σελ. 1319 ἐπ.· Χουσεῖν Μορόουα, Ἄλ-νοζοὰτ ἄλ-μαντέηα φη ἄλ-φαλσάφα
ἄλ- ἄραμπέηα ἄλ-ισλαμέηα, τόμ. Β', ἐν Βηρυτῶ ²2008, σελ. 175 ἐπ.

Μαχμούντ Ἰσμαήλ, *Σοσιολόζιετ Ἄλ-φέκρ ἄλ-ισλάμη. Τοῦρ ἄλ- ἐζντεχάρ*, τόμ.
Γ', ἐν Λονδίω/Βηρυτῶ/Καίρω, 2000, σελ. 61 ἐπ.· Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατρογαῆς,
«Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ λογοκρατικοῦ ρεύματος τῶν μουταζελιτῶν εἰς τὸ ἰσλάμ»,
ἐν *Τιμητικὸς τόμος Σπύρου Ν. Τρωιάνου* (ὑπὸ ἔκδοσιν) τοῦ ἰδίου, *Χαλιφεία καὶ
ἰσλαμικὴ διακυβέρνησις*, Ἡρόδοτος, σειρὰ «Islamica, arabica et turcica» (ἀρ. 1), ἐν
Ἀθήναις, ²2011, σελ. 187 ἐπ.

8. Ρεφαάτ ἄλ-Σαήντ, *Ἄζμετ ἄλ-φέκρ ἄλ-ἄραμπη οὐ ἄλ-ισλάμη*, ἐν Καίρω, 2008, σελ. 169
καὶ σελ. 180.

9. Πρβλ. Ρασσὴντ Ρέντα, *Ἄλ-οῦαχη ἄλ-μοχαμάντη* (Ἄλ-ἔσνταράτ ἄλ-χάσα ἀρ. 85), ἐν
Καίρω, ³2010.

προσδιοριστικά χαρακτηριστικά ως εκ του σκοπού¹⁰, ὁ ὁποῖος ἐν ἐκάσῃ ἐπετελεῖτο¹¹.

Εἰς μὲν τὴν μεσαιὼν περίοδον¹² ὁ σκοπὸς ἦτο ἡ ἀναγγελία τοῦ δόγματος τῆς νέας θρησκείας, ἡ σαφὴς ὀριοθέτησις τῆς ἐντὸς τοῦ μονοθεϊσμοῦ καὶ ἡ θέσις τῶν ἀποκλείσεων τῆς τῶν ἐπιλοίπων θρησκειῶν καὶ λατρειῶν τῆς ἐποχῆς. Πρὸς τοῦτοις ἡ πολεμικὴ κατὰ τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ τῷ θεῷ (σάκρ μπελλά), ὅπως καὶ ἡ εἰς αὐτὸν κλήσις.

Εἰς δὲ τὴν μεδινικὴν περίοδον¹³ ὁ σκοπὸς ἦτο ἡ θέσις τῶν πυλώνων τῆς δευτέρας, ἀναποσπάτως ἠνωμένης τῇ πρώτῃ, ιδιότητος τοῦ ἰσλάμ, τῆς ὅμας¹⁴ ἐν τῇ πράξει (κοινότητος τῶν πιστῶν) ὡς προπομποῦ τῆς καλύψεως πασῶν τῶν ἀνακυπτομένων σχέσεων τῶν ἀνθρώπων (μουαμαλάτ). Ἐντεῦθεν παρατηροῦμεν τὸ μὲν Κοράνιον ν' ἀσχολῆται εἰς θέματα ἀπτόμενα τῆς διαρρυθμίσεως τῶν ἀνακυπτοσῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐχουσῶν ἄμεσον δικαῖκον ἀποτέλεσμα, λ.χ. οἰκογενειακὰ καὶ κληρονομικὰ

σχέσεις, ποινικὰ παραβάσις κ.ἄ., τὸν δὲ προφήτην νὰ διαρρυθμίξῃ διὰ τοῦ προσωπικοῦ του παραδείγματος (σόνα)¹⁵ τὰ τῆς ὀργανώσεως τῆς νέας κρατικῆς ὄντοτης. Οὕτω, ἐκ τῶν πρώτων πράξεων αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ κατάρτησις μιᾶς χάριτας (σαχῆφα)¹⁶ ἐν τῇ ὁποίᾳ καθορίζοντο τὰ τε δικαιώματα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις τῶν συναποτελούντων τὴν ὄμαν φυλετικῶν τε καὶ θρησκευτικῶν πληθυσμῶν, ἐν ἧ ὁ ἕτερόθρησκοι ὄπαδοὶ ἀβραμιαίας, τοῦτ' ἔστι βιβλικῆς θρησκείας, κληθέντες ἄχλ ἄλ-ζέμα, εἰς τὰς διαπροσωπικὰς τῶν σχέσεις ἠκολούθουν τὰς ρυθμίσεις τοῦ οἰκείου θρησκευτικοῦ τῶν δόγματος¹⁷.

10. Περὶ τοῦ σκοποῦ, ἀραβιστὶ ἔλα, ὄρα Ἄχιμαντ Φάραγκ Χεσαῖν, *Οὐσοὺλ ἄλ-φέκχ ἄλ-ισλάμ*, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, 1996, σελ. 251 ἐπ. Ἄχιμαντ Μαχμιόντ ἄλ-Σάφαη, *Οὐσοὺλ ἄλ-φέκχ ἄλ-ισλάμ*, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, 1989, σελ. 382 ἐπ. Ἄχιμαντ Ὅμαρ Χάσεμ, *Ἀλ-τασρή ἄλ-ισλάμ. Μασαντέρου οὐ χασαέσου (χτχ)*, σελ. 147.

11. Πλείονα, ὄρα παρὰ Μουχάμαντ Ἀμπντάλα Ντράζ, *Μάντχαλ φῆ ἄλ-κοράαν ἄλ-καρήμ*, ἐν Κοβέιτ, 2003 Ἄμπντελ Σαμποῦρ Σαχῆν, *Ταρήχ ἄλ-κοράαν*, ἐν Καίρω 1411/1991 Μουχάμαντ Ράαφατ Σαῆντ, *Ταρήχ νουλοὺλ ἄλ-κοράαν*, ἐν Καίρω, 1422/2002.

12. Περὶ αὐτῆς, ὄρα Μουχάμαντ Κότιπ, *Ντερασάτ κορανέη*, ἐν Καίρω, 1415/1995, σελ. 21 ἐπ.

13. *Αὐτόθι*, σελ. 262 ἐπ.

14. Περὶ αὐτῆς, ὄρα L. Massignon, «L'umma et ses synonymes: Notion de communauté sociale en islam», *R.E.I./14* (1941-1946), σ.σ. 151-157 Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, «Ἰσλάμ καὶ ἐθνισμός», *Ὁ Πολίτης* 142 (2006), σ.σ. 28-32.

15. Ἰμπν Καθήρ, *Ἄλ-μπάεθ ἄλ-χαθήθη. Σάρχ φῆ ἐχτεσᾶρ οὐλοῖμ ἄλ-χαντήθ*, ἐκδοσις Ἄχιμαντ Μουχάμαντ Σάκερ, ἐν Καίρω, 1423/2003 Χάσαν Μουχάμαντ ἄλ-Μάσατ, *Ἀλ-τακρηράτ ἄλ-σονέη*, ἐν Βηρυτῶ, ²1406/1986 Χαμάντη Δουήμπ, *Ἄλ-σόνα μπέν ἄλ-οὐσοὺλ οὐ ἄλ-ταρήχ*, ἐν Κασαμπλάνκα-Βηρυτῶ, 2005.

16. Ὅρα ἀνάλυσιν παρὰ Μουχάμαντ Ντία ἄλ-Ντήν ἄλ-Ράης, *Ἄλ-ναζαρηάτ ἄλ-σιασέη ἄλ-ισλαμέη*, ἐν Καίρω, ⁷1976. Ὅρα τὸ πλήρες κείμενον παρὰ Μουχάμαντ Χαμῆντ Ἀλλά, *Μαγκμοῦετ ἄλ-οὐαθάεκ ἄλ-σιασέη λέλ ἄχντ ἄλ-νάμπαουη οὐ ἄλ-χελάφα ἄλ-ράσεντα*, ἐν Βηρυτῶ, 1969, σ.σ. 39-47 Μουχάμαντ Σελῆμ ἄλ-Ἄουα, *Φῆ ἄλ-νεζῆμ ἄλ-σιάση λέλ ντάουλα ἄλ-ισλαμέη*, ἐν Καίρω, ⁹2008, σ.σ. 51-65, ἐνθα καὶ διεξοδικὴ ἀνάλυσιν.

17. Ὅρα ἱερὸν κοράνιον «Οἱ ὄπαδοὶ τοῦ εὐαγγελίου θὰ δικάζωσι συμφώνως πρὸς αὐτό

Ἐν τῇ δευτέρῃ ταύτῃ περιόδῳ, μάλιστα, κατεπέμφθησαν οὐρανόθεν αἱ σχε-
τικαὶ περὶ ἀνεξιθρησκείας ρυθμίσεις καὶ δὴ καὶ ὅταν ἤρχισεν πλέον ὑπάρχου-
σα ἡ ἀντιπαλότης μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τοῦ προφήτου καὶ τῶν Ἰουδαίων. Τὰ σχε-
τικὰ πρὸς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν θέμα κορανικὰ ἐδάφια, τὰ ὁποῖα ὑπὸ τῶν εἰδικῶν
φοκαχὰ (νομοκανονολόγων) ἐκρίθησαν ὡς τ' ἀφορῶντα κατ' ἀποκλειστικότη-
τα αὐτὸ εἶνε τρία «Οὐδεὶς καταναγκασμὸς εἰς τὴν θρησκείαν»¹⁸, «Ἔχετε τὴν
θρησκείαν σας καὶ ἔχω τὴν ἐμήν»¹⁹, «Ὅστις βούλεται ἄς πιστεύσῃ καὶ ὅστις βού-
λεται ἄς ἀπιστήσῃ»²⁰, συμπληρούμενα ταῦτα ὑπὸ ἐτέρων κορανικῶν ἐδαφίων
καὶ ὑπὸ τῆς προφητικῆς πρακτικῆς.

Τὰ μὲν πρῶτα ἀφοροῦν τοὺς ἐν πολεμικῇ συρράξει εὐρισκομένους μὲ τοὺς
μουσουλμάνους, ὅπου ἐν περιπτώσεις, καθ' ἣν οὗτοι αἰτήσονται τὴν συνθηκολό-
γησιν, αὕτη πρέπει νὰ γείνη ἀποδεκτὴ «Ἐὰν κλίνωσι πρὸς τὴν εἰρήνην, δέχθητε
ταύτην καὶ ἐμπιστεύθητε τὸν θεὸν»²¹ καὶ τοὺς αἰχμαλώτους πολέμου, ὅπου «...
μετὰ δὲ τὴν κατάπαυσιν τῆς μάχης, ἄφετε αὐτὸν (: τὸν αἰχμάλωτον) ἐλευθέρου ἢ
ἀνταλλάξατε αὐτ' ἰσὺν ἑαυτοῦ ἢ ἄλλο τι ἂν ἐβούλετο ὁ θεός, θὰ ἐθριάμβευ-
εν ὁ ἴδιος ἐπ' αὐτῶν, ἀλλ' ὑποβάλλει ὑμᾶς εἰς τὸν πόλεμον, ἵνα δοκιμάσῃ τὰ
ἔργα τῶν πεσόντων ἐν τῇ μάχῃ ὑπὲρ τῆς πίστεως»²², ὅποτε ἡ τοιαύτη προστασία
καθίσταται ὑποχρεωτικὴ, πολλῶ δὲ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν ἀμάχων, οἵτινες οὐδεμίαν
συμμετοχὴν ἔσχον εἰς τὰ τῆς μάχης.

Τεκμαίρεται ὅτι οἱ ἀδυνατοῦντες νὰ φέρουν ὅπλα ἤτοι αἱ γυναῖκες, ἄνηβοι,
ἀνήμποροι, τυφλοὶ καὶ ἀνάπηροι ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν ἐκτὸς καὶ
ἀποδείχθῃ τούναντίον, καθὼς συνέβη μὲ τὸν Μποντροῦντ μπὲν ἄλ-Σάμα, προβε-
βυκίας ἡλικίας τυφλόν, ὃν ἐφόνευσεν ὁ ἴδιος ὁ προφήτης ἐν τῇ μάχῃ Γιὸμ ἄλ-
Χανήν, διότι οὗτος διωργάνου τὰ τοῦ γένους του ἐν τῇ μάχῃ²³.

Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἢ σόνα τοῦ προφήτου ὑπῆρξε συμπληρωματικὴ καὶ
ἐπεξηγηματικὴ τῶν πρόσθι μνημονευθέντων κορανικῶν ἐδαφίων. Οὕτω παρα-
τηροῦμεν τοῦτον νὰ νυμφεύηται τὴν Μαρέηα ἄλ-Κεπτέα χωρὶς νὰ τὴν ἐξα-
ναγκάσῃ ν' ἀρνηθῇ ἢ νὰ μεταβάλῃ τὴν πίστιν τῆς τούναντίον αὕτη παρῆρθε

οἱ μὴ δικάζοντες κατὰ τὰς διατάξεις νῆς τῶν βιβλίων, ἄς ἐπεμψεν ὁ θεὸς ἄνωθεν, ἀσε-
βεῖς εἰσι» (Ἄλ- Μάεντα Ε', 47). Πρὸβλ. Ν.Π. Ελευθεριάδης, *Ἀνατολικά Μελέται, τόμ. Α'*,
Τὰ προνόμια τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, εἰσαγωγικαὶ παρατηρήσεις Κυ-
ριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, ἐν Ἀθήναις, 2012, σελ. 52 ἐπ. Ἄχιμαντ Ἰμπραχίμ Χά-
σαν - Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, «Ἡ ἔννοια τῆς δικαιοσύνης ἐν τῷ ἰσλαμικῷ
νόμῳ», *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος ΟΔ'* (2003), σελ. 171 ἐπ. τῶν ἰδίων, «Ἡ θέσις τῶν
μονοθεϊστῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἀπὸ τοῦ ἰσλαμικοῦ ἀνοίγματος ἄχρι τοῦ Μωάμεδ Ἄλη»,
Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος ΟΕ' (2004), σελ. 135 ἐπ.

18. Ἄλ-Μπάκαρα Β' ἐδ. 256.

19. Ἄλ-Κάφεροῦν ΡΘ', 6.

20. Ἄλ-Κάχφ ΙΘ', 29.

21. Ἄλ-Ἀνφὰλ Η' ἐδ. 61.

22. Μουχάμαντ ΜΖ' ἐδ. 4.

23. Πρὸβλ. Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, «Εἰσαγωγικαὶ παρατηρήσεις», εἰς Ν.Π.
Ἐλευθεριάδην, *ἔνθ' ἄν.*, σελ. XXIV. Ἄμπντέλ-Μεγκήντ Ντιάμπ, *Εἰσαγωγή εἰς
Μακτρούζην, Ταρήχ ἄλ-Ἀμπάτ*, ἐν Καίρω (χ.χ.), σελ. 15.

μέχρι του θανάτου της χριστιανή, άσκούσα έν γνώσει του — ίσως και τή προτροπή — του τὰ θρησκευτικά της καθήκοντα²⁴. Ἡ αὐτὴ μεταχειρίσις ἴσχυε καὶ δι' ὄλους τοὺς έν τῷ οἴκῳ τοῦ ἰσλάμ βιοῦντας ζεμίτας περὶ τὴν ἐλευθέραν ἄσκησιν τῶν θρησκευτικῶν των καθηκόντων κατὰ τὸν προφήτην· «ὄστις ἠδίκησεν (: ἔβλαψε) συνθηκολογήσαντα (: προστατευόμενον καὶ κατ' ἐπέκτασιν χριστιανὸν ἢ ἰσραηλίτην) ἐπεφόρτισε (: αὐτόον, ἠγγάρευσε με βάρη) ὑπεράνω τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, ἐγὼ θέλω στοχεύσει αὐτόν»²⁵.

Κατὰ τὴν ἰσλαμικὴν διδασκαλίαν αἱ δυνατότητες, τὰς ὁποίας ἔχουν οἱ ζεμίται εἶνε τρεῖς. Κατὰ πρῶτον ν' ἀσπασθοῦν τὸ ἰσλάμ κατὰ δευτέρον νὰ παραδώσουν τὴν πόλιν των, παραμένοντες εἰς τὴν προτέραν βιβλικὴν των θρησκείαν καὶ κατὰ τρίτον νὰ συνεχισθῇ εἰς βάρος των ὁ πόλεμος, ἔως ὅτου ὁ θεὸς κρίνῃ τὴν ἔκβασιν τῆς μάχης²⁶. Ἐν τῇ δευτέρῃ περιπτώσει, ὑποχρεοῦνται νὰ καταβάλουν τὴν γκέζηα²⁷ έν ἀντιστοιχία πρὸς τὴν ζακά, τὴν ὁποίαν καταβάλλουν οἱ μουσουλμᾶνοι, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῆς προστασίας καὶ ἀσφαλείας, τὴν ὁποίαν τοὺς παρέχει τὸ κράτος, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῆς συνεισφορᾶς των εἰς τὰ κρατικά βάρη, ἀφ' οὗ ἀποτελοῦν καὶ αὐτοὶ πολίτας τοῦ κράτους²⁸. Σημειωθῆτω δ' ὅτι ἡ γκέζηα ὑπολείπεται τῆς ζακά, ἀφ' οὗ οἱ ταύτην καταβάλλοντες εἶνε μόνον οἱ δυνάμενοι νὰ ὄπλοφοροῦν, ἤτοι ἀπαλλάσσονται αἱ γυναῖκες, ἄνηβοὶ καὶ γέροντες, εἰς ἀντίθεσιν τῇ ζακά, τὴν ὁποίαν ἅπαντες καταβάλλουν²⁹. Ὡς αὐτως καὶ τὸ δικαίωμα ἰδιοκτησίας τῶν ζεμιτῶν εἶνε εὐρύτερον τῶν μουσουλμάνων, δοθέντος ὅτι οἱ πρῶτοι δικαιοῦνται νὰ κατέχουν οἰνοπνευματώδη ποτὰ καὶ χοίρους (μόνον οἱ χριστιανοὶ τὸ δευτέρον) εἰς σημεῖον, ὥστε ἂν τις μουσουλμᾶνος πλήξῃ ταῦτα, ὁ ζεμίτης δικαιοῦται κατὰ τὴν σχολὴν τοῦ Ἄμπου Χανήφα, ἀποζημιώσεως³⁰.

Βεβαίως, εἰς τὴν κατάστασιν τῶν ζεμιτῶν ὑπάρχει ἡ σαφὴς διάστασις τῆς ταπεινώσεως (*humilité*) ἐνώπιον τῶν μουσουλμάνων τῆς ὅμας· «Πολεμεῖτε ἐναντίον τοῦ μὴ πιστεύοντος εἰς τὸν θεόν, οὐδ' εἰς τὴν ἐσχάτην ἡμέραν καὶ μὴ θεωροῦντος ἀθέμιτον ὅ,τι ὁ θεὸς καὶ ὁ ἀπόστολος αὐτοῦ ἀπηγόρευσαν· πολεμεῖτε δ' ἐπ' ἴσης ἐναντίον τῶν ἔβραίων καὶ τῶν χριστιανῶν, οἵτινες δὲν πρεσβεύουσι τὴν τῆς ἀληθείας πίστιν· πολεμεῖτε κατ' αὐτῶν ἔως οὗ πάντες ἀνεξαιρέτως ἀποτίσωσι τὸ φόνον καὶ ταπεινωθῶσι» (Ἀλ-Τόμπα Θ', 29). Ὁ Ζὰκ Μπέρκ παραδεχόμενος ὅτι τὸ γκεχᾶντ δύναται νὰ στραφῇ καὶ κατὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς βίβλου, ὑποσημειοῖ

24. Ἄεσα Ἄμπντέλ Ραχμᾶν, *Νεσᾶ ἄλ-νάμπη*, έν Καίρω, ⁸2005, σελ. 253 ἐπ.

25. Ἄμπου Γιούσεφ, *Ἄλ-χαράγκ*, σελ. 149.

26. Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, «Εἰσαγωγικαὶ παρατηρήσεις», *ἐνθ' ἄν.*, σ.σ. XXIII-XXIV. Ἄχμαντ Ἰμπραχίμ Χάσαν, *Γάηετ ἄλ-κανοῦν*, έν Ἀλεξανδρεία, 2001, σελ. 229 ἐπ.

27. Περὶ τῆς φορολογίας αὐτῆς, ὄρα Μουχάμαντ Ντιᾶ ἄλ-Ντήν ἄλ-Ράης, *Ἄλ-χαράγκ οὐ ἄλ-νόζομ ἄλ-ἰσλαμέηα*, έν Καίρω ⁵1985, σελ. 124 ἐπ.

28. Ἄχμαντ Ἰμπραχίμ Χάσαν - Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, «Ἡ ἔννοια τῆς δικαιοσύνης έν τῷ ἰσλαμικῷ νόμῳ», *ἐνθ' ἄν.*, σ.σ. 169-171.

29. *Αὐτόθι*.

30. Μουχάμαντ Ἄμπου Ζάχρα, *Ἄλ-ἐλακάτ ἄλ-νταουλέηα φῆ ἄλ-ἰσλάμ*, έν Καίρω, 1971, σελ. 62.

διὰ τὸ συγκεκριμένον ἐδάφιον, ὅτι πρόκειται περὶ «τῆς πρώτης καὶ ἀρκούντως ὀψίμου ὑπομνήσεως ὑπὸ ὄρους καθήκοντος διεξαγωγῆς πολέμου ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων τῆς βίβλου»³¹.

Ἐπι κεφαλῆς τῆς ὄμας εὐρίσκεται ὁ χαλίφης ὡς διάδοχος τοῦ προφήτου τοῦ θεοῦ, συνενῶν εἰς χεῖράς του πάσας τὰς ἐξουσίας³². Μεταξὺ αὐτῶν εἶνε καὶ ἡ δυνατότης του, ὡς ἀντιπροσώπου τῆς κοινότητος (ὄμας), πρὸς κήρυξιν τοῦ ἱεροῦ ἀμυντικοῦ πολέμου γκεχάντ ἂν καὶ ἐφ' ὅσον τὸ ἰσλάμ ἀπειλῆται³³. Τὸ τῆς σούρα συμβουλευτικὸν ὄργανον «ἄγλ ἄλ-χὰλ οὐ ἄλ-ἄκντ»³⁴, ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων φοκαχᾶ (νομοκανονολόγων) τῆς ὄμας (κοινότητος τῶν πιστῶν) γνωματεύει ἂν συντρέχουν αἱ προϋποθέσεις αὐταὶ³⁵ ἢ σύμφωνος, ὅμως, γνώμη του δὲν ἀπαιτεῖται. Ὅποτε, μόνος ὁ χαλίφης δύναται νὰ κηρύξῃ τοιοῦτον πόλεμον, ἂφ οὗ ἐκ τῶν προϋποθέσεων ἀναλήψεως τοῦ ἀξιώματός του εἶνε, ὅπως ἀποτελῇ τὸν βέλτιστον τῶν δυναμένων νὰ προβοῦν εἰς ἐγκντεχάντ (δικανικὸν συλλογισμόν)³⁶. Ἐπ' ἀνυπαρξία χαλίφου γεννᾶται κενὸν ἐξουσίας, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ καλυφθῇ ἄλλοτρόπως. Πάντως, ἐν οἷα περιπτώσει κηρυχθῆ γκεχάντ ὑπὸ τοῦ χαλίφου, ὁ πιστὸς μουσουλμᾶνος φέρει τὴν ὑποχρέωσιν (φάρντ) νὰ πολεμήσῃ, ὑπερασπιζόμενος τὴν ἀπειλουμένην πίστιν του. Τὸ φάρντ τοῦτο εἶνε *κεφάηα*, ἐνῶ ὅταν αἱ μάχαι διεξάγονται ἐντὸς τῶν πόλεων μετατρέπεται εἰς *ἄην*³⁷. Ἄλλως δὲν ὑφίσταται γκεχάντ, ὅπερ κηρυχθὲν ὑπὸ ἀναρμοδίου ὄργανου εἶνε ἀνυπόστατον.

Διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου καὶ ἂφ οὗ οἱ ἄμεσοι διάδοχοι τοῦ προφήτου, οἱ ἐνάρετοι κληθέντες χαλίφαι (ρασεντοῦν) ἐξέλειπον, ὅπως καὶ οἱ φίλοι καὶ ἀκόλουθοι (*ἀσχάμπ* καὶ *ταμπεήν*) τοῦ προφήτου, προσεπάθησαν οἱ νομοκανονολόγοι νὰ καλύψουν τ' ἀναφυέντα κενά, τὰ ὁποῖα παρουσιάσθησαν εὐθὺς ὅταν ὁ οἶκος τοῦ ἰσλάμ κατέστη αὐτοκρατορία κατὰ τὸ πρότυπον τῆς τε ρωμαϊκῆς καὶ περσικῆς. Οὕτω προέβησαν εἰς τὴν καταγραφὴν ὄλων τῶν δυνατῶν προ-

31. Τὴν αὐτὴν θέσιν ὑποστηρίζει καὶ ἡ Ba't Ye'or εἰς τὸ ἔργον της μὲ τίτλον, *Le Dhimmi: profil de l'opprimé en Orient et en Afrique du Nord depuis la conquête arabe (textes réunis et présentés par Bat Ye'or)*, Anthropos, Paris, 1980, σελ. 335.

32. Ἄμπου ἄλ-Χάσαν ἄλ-Μαουάρντη, *Κετᾶμπ ἄλ-ἄχκὰμ ἄλ-σολτανέηα οὐ ἄλ-οῦλαηὰτ ἄλ-ντηνέηα*, ἔκδοσις ὑπὸ Ἄχμαντ Μουμπάρακ ἄλ-Μπογντάντη, ἐν Κοβέιτ, 1409/1989, σελ. 329.

33. Περὶ τοῦ γκεχάντ ὡς ἀμυντικοῦ πολέμου, ὄρα Ἄχμαντ Μουχάμαντ ἄλ-Χούφη, *Ἄλ-γκεχάντ*, ἐν Καῖρω, 1389/1970· Γκάαφαρ Ἄμπντέλ Σαλάμ, *Χουκοῦκ ἄλ-ἰσλάμ φη ἄλ-σαλάμ οὐ ἄλ-χάρμπ*, ἐν Καῖρω, 2011· τοῦ ἰδίου, *Ἄχλακεηὰτ ἄλ-χάρμπφη ἄλ-σῆρα ἄλ-ναμπαουέηα*, ἐν Καῖρω, 2010· Σάηντ Μαχμοῦντ ἄλ-Κέμη, *Χουροῦμπ ντάουλετ ἄλ-ρασοῦλ*, τόμ. Α'-Β', ἐν Καῖρω, 1416/1996.

34. Περὶ αὐτοῦ, ὄρα Ἄχμαντ Ἄμπντέλ Φάταχ Μπάντρ, *Μαφχοῦμ ἄλ-σοῦρα φη ἄμαῖλ ἄλ-μουφασαρην* (χτχ).

35. Περὶ τῶν προϋποθέσεων τοῦτων, ὄρα Ἰωάννης Θ. Μάζης, *Γεωγραφία τοῦ ἰσλαμιστικοῦ κινήματος στὴν Μέση Ἀνατολή*, ἐν Ἀθήναις, 2002, σελ. 34 ἐπ.

36. Πρβλ. Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, *Χαλιφεῖα, ἐνθ' ἂν*, σελ. 183. Γκααφὰρ Ἄμπντέλ Σάλαμ, *Χουκοῦκ ἄλ- ἐνοσάν, ἐνθ' ἂν*, σελ. 117 ἐπ.

37. Αὐτόθι, σ.σ. 202-203. Ἄμπου ἄλ-Χάσαν ἄλ-Μαουάρντη, *ἐνθ' ἂν*.

βλημάτων, άντλοϋντες εκ τών χαντήθ τας ένδεδειγμένες λύσεις είτε μετεροχόμενοι τών μεθοδολογικών κανόνων ούσοϋλ *άλ-φέκχ* (λ.χ. *καράεν κ.ά.*). Βάσει τών προκρίσεων κατά την επίλυσιν τών διαφορών, οί μὲν πρῶτοι εκλήθησαν *άχλ άλ-χαντήθ* ή *νάκλ* (άντιγραφής) με έδραν την Μεδίνην, ένθα αί διηγήσεις ήσαν, ως εικός, έν άφθονία, οί δε δεύτεροι *άχλ άλ-ράή* (γνώμης), με έδραν την Βαγδάτην. *Αί κυριώτεροι σχολαί ήσαν του Άμπου Χανήφα (Άσία), Μάλεκ (βόρεια Άφρική), Σάφαη (Αίγυπτος), Άχμαντ μπέν Χάμπαλ (Χεγγάζη) εκτός τούτων ύφίσταντο και άλλαι δύο, οί ζαχερέηα του Άμπν Χάζεμ έν Άνδαλουσία και οί έμπαντέηα έν Όμάν*³⁸.

Οί ήγεται τών σχολών τούτων κατήρτισαν κωδηκεύσεις, σχολιασθείσας ύπό τών μαθητών των και κληθεισών *όμαχάτ άλ-κότομπ* (μητέρες τών βίβλων), αίτινες έχωρίσθησαν εις βιβλία, τίτλους και κεφάλαια, ένθα κατέχει θέσιν και τὸ γκεχάντ. Μεταξϋ τών βιβλίων τούτων δέν παρατηροϋνται ούσιώδεις διαφοραί περι τοϋ γκεχάντ και συγκλίνουσι εις την φύσιν του ως άμυντικού πολέμου, την κήρυξίν του ύπό τοϋ χαλίφου και την προστασίαν τών άμάχων. Άπό τοϋ Δ' άφ' έγ. αιώνοσ (Ι' μ.Χ.) αί πύλαι τοϋ *έγκντεχάντ* εκλεισαν και ή ισλαμική σκέψις περιορίζεται αϋστηρώς εις τὸ *τακλήντ*, ήτοι την μίμησιν τών προγενεστέρων, έκαστος κατά την ύπ αϋτοϋ ακολουθουμένην σχολήν. Νέος δικανικός συλλογισμός άπαγορεύεται ύπό την έννοιαν, ότι, άν αναφανή πρόβλημά τι, τοϋτο πρέπει νά επίλυθῆ δια τῆσ άναδρομῆς εις την οικείαν κωδήκευσιν τῆσ προτιμητέας σχολῆς³⁹.

Την τοιαύτην έργασίαν δέν δύναται νά πράξῃ, όμως, πᾶς τις, αλλά μόνον εις βαθϋς γνώστης τοϋ ισλαμικού νόμου και κατά προτίμησιν άπόφοιτος ή μέγας έπιστήμων (οϋλεμᾶ)⁴⁰ έννοσ ιερονομικού καθιδρύματοσ, όπως τὸ Άζχαρ⁴¹. Η παρ ισλάμ έλλειψις ιερατείου⁴² θέτει τοϋσ οϋλεμᾶ εις περιόπτου θέσιν, κατέχουσαν την αϋθεντίαν, θεωρουμένων, κατά την σχετικήν διήγησιν, «διαδόχων τών προφητών». Μόνον οϋτοι δύναται νά άποφανθοϋν περι έννοσ ζητήματοσ, άφορώντοσ τὰ τῆσ θρησκείας κατά τρόπον αϋθεντικών.

Οίκοθεν, όταν αί πύλαι τοϋ *έγκντεχάντ* εκλεισαν, οί όλαμᾶ και κατά προτίμησιν οί εξ αϋτών ειδήμονες φοκαχᾶ (νομοκανονολόγοι) έλαβου θέσιν καθ όλα

38. Κυριακόσ Θ. Νικολάου-Πατραγᾶσ, «Αί πηγαί τοϋ ισλαμικού δικαίου και ή προβληματική τών θεμελιωδών δικαιωμάτων», *Έκκλησιαστικός Φάροσ* ΠΑ' (2010), σελ. 159 έπ. Όρα Μουχάμαντ Άμπου Ζάχρα, *Ταρήχ άλ-μαδάχεμπ άλ-ισλαμέηα*, τόμ. Α'-Β', έν Καίρω, γ.γ.

39. Μουχάμαντ Μουστάφα άλ-Σαλάμπη, *Άλ-μάντχαλ φῆ άλ-τααρήφ μπέλ φέκχ άλ-ισλάμη*, έν Βηρυτῶ, 1388/1969, σελ. 136 έπ. Μπαντρον Άμπου άλ-Έναϊν Μπαντρον, *Άλ-σαρηα άλ-ισλαμέηα* (χτχ), σελ. 148 έπ. Γκάντ άλ-Χάκ Άλη Γκάντ άλ-Χάκ (σείχης τοϋ Άζχαρ), *Άλ-φέκχ άλ-ισλάμη. Νασάτου οϋ ταταούρου*, έν Καίρω, 1415/1995, σελ. 129 έπ.

40. Γιούσεφ άλ-Καραντάουη, *Άλ-έγκντεχάντ φῆ άλ-σαρηα άλ-ισλαμέηα*, έν Κοβέιτ, ³1420/1999, σελ. 17 έπ.

41. Περι αϋτοϋ, όρα Κυριακόσ Θ. Νικολάου-Πατραγᾶσ, *Τὸ μέλλον τῆσ δημοκρατίας στην Αίγυπτο. Η συμβολή τοϋ ίππότου Χάλεντ Μόχη άλ-Ντήν*, σειρᾶ «Islamica, arabica et turcica» (άρ. 4), έν Αθήναισ, 2011, σ.σ. 242-245.

42. Πρβλ. τὸ χαντήθ «Δέν ύπάρχει ιερατείου εις τὸ ισλάμ».

πρωτεύουσαν, καθορίζοντας, βάσει τῶν κειμένων ἀποφάνσεων, πάνθ ὅσα ἀφοροῦν τὴν θρησκείαν, μεθ' ὧν καὶ τὰς προϋποθέσεις — ἂν δηλον ὅτι συντρέχουν — τῆς νομίμου ἀμύνης. Ταῦτοχρόνως δὲ ἀκολουθοῦν πιστῶς ὅσα ἐθεσμοθετήθησαν προηγουμένως, ἅτινα ἀδυνατοῦν νὰ μεταβάλλουν. Οὕτω, ἡ πρόσθι κατασκευὴ δὲν δύναται ν' ἀνατραπῆ, καλυπτόμενη καὶ ὑπὸ τῆς θείας ἐντολῆς περὶ ἀνεξιθρησκείας.

Φρονοῦν, ὅμως, τινές, ἀνήκοντες εἰς τὰς ἀκραίας ἰσλαμιζούσας ὀργανώσεις, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς ἰσλαμικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὅτι αἱ πύλαι τοῦ ἐγκντεχάντ δὲν ἔκλεισαν⁴³. Κατ' αὐτοὺς τὸ ἐγκντεχάντ συνεχίζεται μέχρι σήμερον. Οὐχ ἦττον ὅμως, παρα θεωροῦν ὅτι κἂν ἔτι ἰσχύη μία τοιαύτη τοποθέτησις, καὶ πάλιν δὲν δύναται οἱ πάντες νὰ προβοῦν εἰς ἐγκντεχάντ, ἀλλὰ μόνον οἱ πληροῦντες τὰς προϋποθέσεις αὐτοῦ, αἱ ὁποῖαι δύναται νὰ συνοψισθοῦν εἰς τε τὴν βαθεῖαν γνῶσιν τοῦ θείου μηνύματος καὶ τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν, δι' ὧν γνωρίζεται τοῦτο⁴⁴. Ἐπικαλούμενοι τὸ χαντήθ' «ὅστις ἐποίησεν ἐγκντεχάντ καὶ ἦτο ὀρθὸς (κατ' αὐτὸ) ἔχει δύο ἀνταμοιβάς, καὶ ὅστις ἐσφάλλετο μίαν» θεωροῦν ὅτι πᾶς τις δύναται νὰ προβῆ εἰς τοιαύτην ἐνέργειαν καί, ἀκόμη σφαλλόμενος, θὰ ἔχη θεῖαν ἀνταμοιβήν. Ἀκολουθοῦντες τοῦτο καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐνόπλου βίας, ἀγνοοῦν τὰς θέσεις τοῦ Κορανίου καὶ ἐπιτίθενται κατ' ἀμάχων, τρέφοντες τὴν πεποίθησιν ὅτι, καὶ σφαλλόμενοι ἔτι, ἔχουν θεῖαν ἐπιδοκιμασίαν καὶ ἀνταμοιβήν.

Ἡ θέσις των αὕτη εἶνε, ὡς εἰκόσ, ἐσφαλμένη, διότι ἡ ἀνυπαρξία τῶν βεβαιωμένων γνώσεων ὀδηγεῖ ἀναμφιβόλως εἰς ἐπισφαλεῖς ἀπολήξεις. Ἐδῶ δ' ἐγκριεται ὁ ρόλος τῶν παραδοσιακῶν ὀλαμᾶ, μόνον ἀληθῶν γνωστῶν τοῦ καθαρῶ Κορανικοῦ μηνύματος, οἵτινες πληροῦν τὰς προϋποθέσεις τοῦ ἐγκντεχάντ. Οὗτοι, γνωρίζοντες τὸ ἐσφαλμένον τῆς τοιαύτης πρακτικῆς, καταδικάζουν ὀμοθυμαδὸν ὅλας αὐτὰς τὰς ἐνεργείας. Οἱ βέλτιστοι μάλιστα τούτων εὐρίσκονται εἰς τὸ ἱερὸν πανεπιστημιακὸν καθίδρυμα τοῦ ἐν Καίρω ἐδρεύοντος ἁλ-Ἄζχαρ, ὅπερ ποικιλοτρόπως δεόν νὰ στηριχθῆ, ὥστε δι' αὐτοῦ νὰ γνωσθῆ ἡ ἀναλλοίωτος ὑπὲρ τῆς ἀνεξιθρησκείας τοποθέτησις τοῦ ἰσλάμ.

43. Ὅρα λ.χ. Γιούσεφ ἁλ-Καραντάουη, *ἐνθ' ἂν. Μουχάμαντ Σελήμ ἁλ-Ἄουα*, Ἄλ-φέκχ ἁλ-ἰσλάμη φη ταρήκ ἁλ-ταγκντήντ, ἐν Καίρω, ³2006, σ.σ. 42, 57 ἐπ. καὶ σποράδην Γκαμᾶλ ἁλ-Μπάνα, *Νάχου φέκχ γκιντήν*, τόμ. Α'-Γ', ἐν Καίρω, 1416/1995 σποράδην.

44. Γιούσεφ ἁλ-Καραντάουη, *ἐνθ' ἂν*.